

Rolul digitalizării în arhitectura sistemului judiciar din România, între sustenabilitate și inovație

Valentin – Stelian BĂDESCU,

Avocat în Baroul București și cercetător științific asociat al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române

valentinbadescu@yahoo.com

Ruxandra Ioana BĂDESCU,

Economist, doctorand al Școlii Doctorale Administrarea Afacerilor din cadrul Academiei de Studii Economice din București

ruxbadescu@gmail.com

Abstract

Întrucât ne aflăm într-un punct de cotitură, respectiv momentul în care justiția tradițională este înlocuită ușor, ușor de justiția digitală, am considerat oportună analizarea modului în care se reformează sistemul judiciar, implicațiile pe care noile tehnologii le au asupra dreptului, precum și nevoia de adaptare a acestuia la toate schimbările impuse de evoluția societății. Prezentul articol nu urmărește expunerea unei imagini generalizate și rigide, ci reprezintă viziunea noastră asupra modului în care digitalizarea se oglindește în viața de zi cu zi, precum și provocările cărora trebuie să le facem față în acest context. Nu suntem prea optimiști să putem afirma că suntem norocoși să trăim într-o eră a tehnologiei, unde inteligența artificială se împletește cu rațiunea umană, formând un duo destinat să ne ușureze viața. În prezent, oamenii sunt înconjurați de tehnologie, dând naștere unei sinergii ce era greu de imaginat la începutul acestui mileniu. Tehnologia, care acum câteva decenii era prezentă doar în peliculele science-fiction, a ajuns astăzi la îndemâna oricui, devenind parte integrantă din viața de zi cu zi a majorității oamenilor.

Cuvinte cheie: digitalizare, sistem judiciar, inovație, sustenabilitate, avantaje, riscuri.

1. Argument – avertisment: perspectivele juridice asupra tehnologiei sunt îngrijorătoare, dreptul aflat la confluența a două lumi: încotro?

M-am trezit așa cum o fac în fiecare dimineață, puțin după ora șase. Eram hotărât să-mi scriu articolul pentru cea de-a XI-a ediție a Conferinței Internațională Smart Cities (SCIC), 7-8 decembrie, 2023, organizată de Facultatea de Administrație Publică, Smart-EDU Hub din cadrul Universității Naționale de Studii Politice și Administrație Publică, doar că nu știam ce subiect să aleg întrucât distinșii organizatori ne-au oferit aproape zece paneluri. Dau să mă ridic din pat și-mi cad ochii pe noptieră unde s-a cam ridicat binișor grămăjoara cu cărți de citit. Nu-mi place când se întâmplă asta deoarece înseamnă că trec printr-o perioadă agitată în care nu prea îmi mai rămâne timp de lectură. Adică exact nebunia pe care-o trăiesc eu în ultima perioadă. Și uite-așa, m-am apucat să răsfoiesc un recent și consistent volum. Este vorba despre o carte șocantă: “*Adevăratul Anthony Fauci, Bill Gates, Big Pharma și Războiul Global împotriva democrației*” scrisă de Robert F. Kennedy Jr., o carte menită a-ți arăta lumea așa cum e: ticăloasă până-n măduva oaselor. Pur și simplu citești și nu-ți vine să crezi ceea ce citești. Te ciupești pentru a verifica dacă nu cumva visezi. Ajungi chiar să îți dorești să găsești o dovadă că autorul fabulează. Pur și simplu îți dă toată viziunea ta despre lume peste cap. Nu poți să crezi că există oameni atât de ticăloși. Iar ceea ce constăți este nu doar că aceștia există, ci că ei sunt doar vârful unui teribil sistem ticălos. Și, mai mult, de ce absolut toate acțiunile lui sunt copiate orbește peste tot în lume? [1] Pentru cei mai mulți dintre noi, Fauci – acest personaj sinistru – pare ieșit în față acum. Asta pentru că nu eram conectați la realitățile de acolo. Meritul lui Robert

Kennedy este acela că are o memorie teribilă și informații terifiante. Fiecare cuvânt din cartea sa este efectiv copleșit de dovezi. Ceea ce face Fauci acum nu-i nimic altceva decât aceeași linie criminală pe care o practică încă din tinerețe. Iar asocierea sa cu personaje dubioase, precum Bill Gates, nu-i altceva decât o demonstrație că “legea atracției” dintre oamenii de aceeași factură funcționează impecabil. Știați, spre exemplu, că Fauci are interese financiare în Moderna? Nu, mai nimeni n-a știut asta. Știați că pentru dezvoltarea Redemsvir CDC a cheltuit 79 milioane \$, bani publici? Gilead e compania care deține patentul pentru Remdesivir și, întâmplător, în această companie Bill&Melinda Gates Foundation (BMGF) a achiziționat acțiuni în valoare de peste 65 milioane \$, înainte de explozia la bursă a companiei.

Vă imaginați, totuși, cam care a fost nivelul de perplexitate al acestor ticăloși în momentul în care medici și oameni de știință serioși au venit cu tratamente generice pentru așa-zisul virus ucigaș? Ei, conspiratorii, plănuiau lovitura încă din 2009 pentru a câștiga bani cu nemiluita. Cum te simți când niște idealști amenință să-ți dea planul peste cap? Cum adică să tratezi cu hidroxiclorochină în condițiile în care ei pregătiseră pentru “tratamentul minune” un preț de peste 1000 de ori mai mare decât al genericelor? Astfel, o întreagă mașinărie bine finanțată intră în acțiune. Kennedy explică modul ticălos în care rețeaua criminală a lui Fauci a reușit să elimine tratamentele ieftine prin intermediul falsificării rapoartelor științifice. Spre exemplu, în lumea medicală este deja o axiomă faptul că hidroxiclorochina este toxică. De ce? Simplu: testele medicale în ceea ce privește eficiența sa au fost falsificate la modul criminal. Pacienților pe care s-a făcut “studiile” le-au fost administrate doze letale de hidroxiclorochină. În condițiile în care tratamentul standard prevedea doze de maxim 400 mg/zi, gașca lui Fauci a utilizat în studiile așa-zis științifice doze de 1200 mg/zi în ziua 1 și doze de 800 mg/zi în zilele următoare. Nu-i de mirare că pacienții au murit. De fapt, au fost deliberat uciși pentru a se elimina un tratament ieftin. Iar asta e crimă!

În ceea ce privește morțile cauzate de vaccin, pentru a minimiza cifra, CDC a modificat metodologia de contorizare a deceselor. Astfel, se consideră moarte cauzată de vaccin doar decesul survenit la maximum două săptămâni după administrarea celei de a doua doze! Culmea, mulți dintre cei care au murit din cauza vaccinului au îngroșat rândul morților de... COVID dintr-o “deficiență de raportare”. În urmă cu ceva ani, Bill Gates explica doct cum a făcut mai mulți bani din vaccinuri decât din IT. Respectiva declarație a dispărut de peste tot. Pur și simplu a fost ștearsă. Înainte de a încheia, le recomand tuturor celor care iubesc adevărul să răsfoiască puțin cartea lui Robert Kennedy Jr. În ciuda faptului că e o carte dură, e dolidora de informații care ne dezvăluie, fără perdea, lumea în care trăim. E bine să știm ca să vedem ce urmează. Cazul Fauci are corespondent, firește, și în România, unde media total independente sau vocile contestatate ale narațiunii oficiale mincinoase și criminale, au fost plasate pe adevărate liste negre de faucii și arafații locali, cu scopul de a fi eliminate din spațiul public. Trusturi media mituite de Guvern sau alte mijloace de propagandă para-guvernamentale, ca pagina de propagandă Ro Vaccinare, un așa-zis ONG Eurocomunicare sau chiar un “laborator” care activează prin infiltrare sub acoperișul Academiei Române, au făcut parte din uriașa mașinărie de manipulare și dezinformare și ar putea avea acum de plată despăgubiri imense pentru daunele publice provocate celor care au dezvăluit adevărul despre Afacerea Covid. Reamintim în acest sens escrocheria

Eurocomunicare, ONG-ul condus de fostul angajat de la “Era Socialistă” Paul Dobrescu și o oarecare gură mare Alina Bârgăoanu, care a obținut prin încredințare directă două milioane de euro de la Secretariatul General al Guvernului pentru “strategia de comunicare” a Guvernului privind campania eșuată a vaccinării Covid. Milioane folosite pentru a organiza teleconferințe online, a mitui propagandiști și actori ai pandemiei, a comanda sondaje false și a întocmi false liste negre cu publicații și personalități independente, acuzate de “fake news”. Avocații trebuie să-și facă meseria împotriva mercenarilor oculte alogene, trădătoare de neam și țară. Cât despre autorul acestor rânduri, nu am intenția de a mă opri. Problema este că, dacă într-o primă fază cel mai probabil voi reuși să ocolesc cenzura, într-o fază ulterioară probabil n-o voi mai putea face. O să vedem atunci ce se poate face. Rețineți însă că începe cea mai urâtă etapă a istoriei în care, ca efect al tehnologiilo actuale, absolut toate idealurile bolnave ale tiranilor trecutului pot fi puse în aplicare fără riscul de a eșua. Orice abuz, orice injustiție, orice nebunie poate deveni acum realitate, iar oamenii nu vor avea decât o singură opțiune: să se supună. Din păcate pentru noi, suntem iar în barca nefastă a istoriei, refuzându-ni-se din nou posibilitatea cel puțin de a întârzia nebunia psihopaților care conduc lumea. Cât firesc, câtă naturalețe! Efectiv m-am cutremurat deoarece am înțeles nebunia pe care ne-o facem singuri. E totul atât de simplu, iar noi complicăm din dorința de a “clarifica simplitatea”, sfârșind într-un labirint din care nu mai înțelegem nimic. Fără doar și poate, “*Adevăratul Anthony Fauci, Bill Gates, Big Pharma și Războiul Global împotriva democrației*” are meritul de a face mai ușoară evadarea noastră din labirintul prin care orbecăm, conectându-ne la o spiritualitate uitată în ziua de azi. Pur și simplu m-am simțit lovit profund de adevărurile pe care le-am citit până acum, iar asta face mai mare surpriza descoperirii unor povestiri, ca niște iluminări neașteptate în negura prin care orbecăm. Pun punct aici introducerii studiului, încurajându-vă să descoperiți drumul drept! Nu înainte de a argumenta de ce am ales acest titlu și de ce tocmai Antonio Fauci. Pur și simplu pentru că tehnologia și sistemul juridic au intrat într-o zonă periculoasă, iar perspectivele juridice asupra tehnologiei sunt îngrijorătoare. Dreptul se află la confluența a două lumi: sustenabilitate și inovație încotro?

2. Accelerarea inovației și impactul acesteia asupra sustenabilității sistemului judiciar

Cei inițiați cunosc faptul că dreptul reprezintă un ansamblu de reguli de conduită, care, într-o societate, reglementează raporturile dintre persoane (dreptul obiectiv). Termenul desemnează în egală măsură prerogativa, puterea sau facultatea recunoscută persoanelor de legea civilă (dreptul subiectiv). Astfel, prezentul studiu nu reprezintă numai un ansamblu de reflecții, unele conținând critici, dar și contribuții personale ale autorilor produse de tranziția – poate destul de bruscă – adusă de digitalizare principiilor și practicii tradiționale încercând să aducem o contribuție atât în sfera teoretică, dar și în cea practică a subiectului abordat. O abordare unitară care să conducă la garanția unei bune justiții și la o bună guvernare, acestea fiind obligații statale care trebuie să primeze într-o societate democratică deoarece justiția și guvernarea reprezintă serviciile publice cele mai importante aflate sub spectrul dematerializării activităților tradiționale, prin efectul digitalizării ce poate afecta sustenabilitatea acestora. Potrivit Wikipedia, sustenabilitatea este capacitatea de a exista constant. În secolul al XXI-lea se referă în general la capacitatea biosferei și a civilizației umane de a coexista. Este, de asemenea, definit ca procesul de menținere a schimbărilor într-un mediu echilibrat de homeostază, în care exploatarea resurselor, direcția investițiilor, orientarea dezvoltării tehnologice și schimbarea instituțională sunt toate în armonie și

sporesc atât potențialul actual, cât și cel viitor satisfac nevoile și aspirațiile umane [2], iar Dex on line, precizează că este o caracteristică a unei activități de a putea fi desfășurată pe o perioadă lungă de timp [3].

Întrucât ne aflăm într-un punct de cotitură, respectiv momentul în care justiția tradițională este înlocuită ușor, ușor de justiția digitală, am considerat oportună analizarea modului în care se reformează sistemul judiciar, implicațiile pe care noile tehnologii le au asupra dreptului, precum și nevoia de adaptare a acestuia la toate schimbările impuse de evoluția/involuția societății. Presentul articol nu urmărește expunerea unei imagini generalizate și rigide, ci reprezintă viziunea noastră asupra modului în care digitalizarea se oglindește în viața de zi cu zi, precum și provocările cărora trebuie să le facem față în acest context. Nu sunt prea optimist să putem afirma că suntem norocoși să trăim într-o eră a tehnologiei, unde inteligența artificială se împletește cu rațiunea umană, formând un duo destinat să ne ușureze viața. În prezent, oamenii sunt înconjurați de tehnologie, dând naștere unei sinergii ce era greu de imaginat la începutul acestui mileniu. Tehnologia, care acum câteva decenii era prezentă doar în peliculele *science-fiction*, a ajuns astăzi la îndemâna oricui, devenind parte integrantă din viața de zi cu zi a majorității oamenilor.

Apariția și dezvoltarea fulminantă a acesteia a condus la un progres al societății pe planuri multiple, dar a venit la pachet și cu provocări și neliniști care au început să încolțească în sufletele noastre. Întrucât procesul de tehnologizare s-a extins în nenumărate direcții, acaparând fiecare bucățică din viețile noastre, oamenii au fost nevoiți să se adapteze noilor tendințe și să evolueze odată cu noile tehnologii. Am ajuns în punctul în care internetul și aparatura inteligentă și-au însușit rolul de a ne fi camarazi de nădejde și de a ne ajuta să rezolvăm mai ușor problemele ivite în viața cotidiană. Regăsim digitalizarea în tot ceea ce ne înconjoară, în toate domeniile și activitățile la care luăm parte. Astfel, era inevitabil ca impactul noilor tehnologii să nu se răsfrângă și asupra sistemului judiciar, venind cu o serie de beneficii și provocări cărora trebuie să le facă față toți participanții actului de justiție, inclusiv noi, avocații. În cele ce urmează, mi-am propus să inițiez o călătorie în care stațiile vor fi reprezentate de cele mai importante schimbări care oglindesc impactul noilor tehnologii asupra sistemului judiciar românesc, analizând deopotrivă și modul în care sistemul juridic trebuie să țină pasul cu acestea [4].

Pentru a înțelege pe deplin implicațiile inovației, respectiv a noilor tehnologii și a transformărilor pe care le produc întregii societăți, trebuie mai întâi să înțelegem ce înseamnă inteligența artificială. “Inteligența artificială este unul dintre cele mai profunde concepte la care lucrăm ca umanitate, este mai profundă decât focul sau electricitatea”, a spus Sundar Pichai – CEO-ul *Alphabet*, în cadrul întâlnirii anuale din 2020 a Forumului Economic Mondial de la *Davos*, Elveția. “Cred că lucrăm la una dintre tehnologiile cu cea mai mare putere de transformare a lumii pe care le-a văzut vreodată industria noastră. Cea mai mare investiție a noastră este în dezvoltarea inteligenței artificiale și în integrarea acesteia în fiecare dintre produsele noastre”, a declarat Mark Zuckerberg – CEO-ul *Meta*, pe blogul companiei (2023). Așa cum toată lumea știe deja, *Silicon Valley* este considerat centrul lumii în ceea ce privește dezvoltarea tehnologiilor viitorului. Inteligența artificială a ocupat un loc deosebit de important în strategiile de cercetare și dezvoltare ale celor mai influente companii de acolo și, evident, nu numai. Manageri de top, precum cei citați, dar

și mulți alții, așa cum vom vedea pe parcursul articolului, au declarat că inteligența artificială formează nucleul operațiunilor companiilor pe care le conduc – aceasta fiind forța motrice din spatele strategiilor lor de cercetare și dezvoltare. Încă din 2016, se afirma că “în curând vom trece de la o lume bazată pe tehnologiile *mobile* la una bazată pe cele *AI*”. Întrebarea care apare în acest context este: ce a generat schimbarea și care este natura acestei transformări continue? [5]

Un posibil răspuns ar fi uluitor : realitatea trăită, ceea ce vedeam în filmele science fiction se întâmplă astăzi la ei, la noi și peste tot. Omul nu s-a schimbat, dar și-a găsit un prieten cu puteri nebănuite. Ne mândrim cu acest prieten inofensiv momentan, sperând că nu-și va uita demiurgul, în condițiile în care această “mașină” ne întrece incontestabil la vitezele de calcul, la reacții și pronosticuri. Ce se întâmplă și de ce Inteligența Artificială a devenit astăzi un reper tehnologic fără precedent de schimbare paradigmatică în toate domeniile vieții? IA este echivalentul epocal al descoperirii motorului cu aburi, poate și mai mult, un domeniu într-o evoluție majoră și ireversibilă pentru omenire. Motorul acesta merge cu algoritmi inteligenți care acolo ca să învețe singur, și care cu timpul se va dezvolta spre granițele imaginației science fiction. Este știut că IA poate analiza cantități uriașe de date și poate lua decizii în fracțiuni de secunde, ceea ce o face încă și mai valoroasă, uneori impredictibilă în domenii precum medicina, finanțele, transportul și multe altele. În medicină, spre exemplu, există indicatori importanți. IA radiografiază și interpretează la precizii de neimaginat pentru ochiul uman, folosind screening-ul pe orice parte din corpul uman, la orice profunzime, identificând boli care nu pot fi dedectate incipient de niciun CT, RMN etc. Mai simplu spus, cercetarea în domeniul IA în medicină ajută nesperat de mult la diagnostic, la tratament, precum și la reducerea semnificativă a costurilor asociate sistemului de sănătate, fără niciun efort, într-o secundă, ieftin, iar totul poate fi receptat pe ecranul unui telefon. Încă din primele contacte cu acest domeniu ne-am întregat de ce ar fi important să înțelegem o astfel de arie din perspectiva dezvoltării sistemului juridic. În primul rând, IA poate fi un instrument excelent pentru cei interesați să analizeze comportamentul social al indivizilor și problemele sociale, în general. De exemplu, IA poate fi utilizată pentru a analiza date despre discriminare, inegalitate socială sau sărăcie, poate ajuta la identificarea și înțelegerea cauzelor acestor probleme și la generarea unor soluții matematice eficiente. De asemenea, IA poate fi utilizată pentru a monitoriza și evalua eficacitatea intervențiilor sociale, ceea ce pare un alt uriaș avantaj, atunci când prin folosirea unor algoritmi potriviți învață să devină autodidact, să genereze și să regenereze soluții din ce în ce mai bune. Cunoașterea și înțelegerea tehnologiilor IA îl ajută pe specialist la dezvoltarea abilităților necesare pentru a utiliza instrumente inteligente în cercetarea și practica sociologică, la fel în cazul asistenței sociale, oferind oportunități suplimentare în carieră. În ceea ce privește analiza datelor, IA face diferența atunci când vine vorba de datele Big Data, indiferent de dimensiuni, imposibil altfel de cunatificat. A autogenera o hartă automatizată a datelor permite, ulterior, identificarea rapidă și înțelegerea cauzelor fenomenelor abordate și evident, un pas cu puțin efort pentru a consolida cele mai bune soluții. O altă calitate a acestei tehnologii se află în posibilitatea de a realiza predicții, un mod de a identifica cele mai bune decizii și de a dezvolta în urma lor politicile de prevenire. Procese complexe de monitorizare și evaluare a politicilor publice pot fi ușurate enorm atunci când folosim calea instrumentelor IA. Alt avantaj este viteza de lucru, de identificare a modelelor potrivite și a tendințelor măsurabile în

macrodate despre comportamentul social și problemele sociale, oferind insight-uri valoroase pentru cercetători și practicieni. Nu în ultimul rând, personalizarea datelor prin IA poate fi utilizată cu succes în intervențiile sociale pentru nevoile individuale ale oamenilor, sprijinind eficacitatea tuturor proceselor de cercetare. Toate aceste avantaje contribuie la îmbunătățirea cercetării în calitatea vieții prin identificarea sistematică și înțelegerea vizuală a problemelor sociale, precum și prin prognoza și dezvoltarea intervențiilor eficiente, iar lista poate continua. Important este să percepem universul IA ca pe un instrument care ne ușurează munca pe de o parte, iar pe de altă parte ne oferă șansa să controlăm ușor universul Big Data.

IA schimbă deja viețile oamenilor în societate. Din perspectiva omului obișnuit, ne-am oprit doar la câteva aspecte, de pildă, în cazul muncii, IA poate automatiza o arie vastă din activitățile care sunt realizate manual, oferind viteză, calitate, precizie și eficiență în multe domenii industriale, dar, evident, poate avea și un impact negativ asupra locurilor de muncă, iar aici nu avem încă răspunsuri clare. Serviciile pot utiliza o serie de procese îmbunătățite și personalizate, cum ar fi servicii de sănătate, educație, transport, economie etc. De exemplu, în domeniul medical, în cazul diagnosticării, IA poate ajuta medicii să genereze decizii de tratament personalizat. IA poate monitoriza pacienții de la distanță, cum ar fi prin intermediul sistemelor computerizate sau prin analizarea datelor în timp real, monitorizând primele semne de vindecare sau de agravare a bolii. Putem vedea cum o simplă mască cu senzori specifici oferă posibilitatea de a citi cu exactitate datele bio-chimice produse de respirația unui pacient, punând medicul la curent cu orice evoluție a indicatorilor de sănătate. Desigur, nu totul este perfect pentru că în funcție de calitatea algoritmilor programați depinde acuratețea acestor super-computere de a oferi feed-back-ul potrivit sau de a da erori. Totul se rotește în inifinitul posibilităților programelor de dezvoltate de tip machine-learning și deep-learning, iar din perspectiva comunicării IA poate îmbunătăți modul în care oamenii comunică unii cu alții, cum ar fi prin intermediul asistenților virtuali sau al traducerilor automatizate [6].

Într-o altă cheie de interpretare, cea a siguranței, IA poate fi un avantaj sau o mare capcană pentru sistemele de securitate. Ușile se deschid prin analiza datelor de comportament sau prin recunoașterea facială. În industria transporturilor, IA poate fi utilizată pentru a optimiza rutele de livrare și a îmbunătăți eficiența logistică. În domeniul energiei, IA poate fi utilizată pentru a gestiona și optimiza consumul de energie salvând bani, de asemenea, IA este deja utilizată pentru a monitoriza și preveni fenomenele climatice și a pregăti comunitățile pentru situații de urgență. Cu toate acestea, IA poate avea și efecte negative, cum ar fi creșterea inegalității, a discriminării sau creșterea preocupărilor legate de confidențialitate și securitate. Prin urmare, este important să se ia măsuri pentru a gestiona aceste efecte nedorite și pentru a asigura o simbioză între om și IA cu cât mai puține daune. Într-o concluzie de etapă, IA este o tehnologie a viitorului pe care deja o avem cu potențial semnificativ pentru orice domeniu de la cercetare, la inovare, la probleme diverse cum ar fi eficiența în afaceri, îmbunătățirea sănătății, și înțelegerea comportamentului uman și a interacțiunilor sociale. În plus față de toate aceste beneficii, cercetătorii pot învăța și utiliza algoritmi, analizând date importante din rețelele sociale, cum ar fi postările de pe Facebook sau Twitter în scopul de a înțelege rapid și panoramic cum oamenii reacționează la anumite evenimente sau cum se răspândesc anumite știri sau idei. Să nu uităm de sondaje și

chestionare care se pot aplica cu ajutorul unor boți programați să execute anumite funcții, salvând timp și bani. Guvernele și majoritatea întreprinderilor pot afla astăzi rapid și costuri mici despre cum să-și adapteze produsele și serviciile potrivite nevoilor și tendințelor consumatorilor. Cu toate acestea, este important să ne amintim că IA nu este o soluție magică pentru toate problemele și că este necesară o abordare responsabilă. IA deschide tuturor o ușă. Lângă noi, cineva este prea rapid și deștept, iar noi ne-am putea lenevi, însă într-o zi ne poate distruge sau salva, noi decidem cum o folosim [6] Să alegem varianta optimistă și, în aleastă ipoteză, să analizăm digitalizarea justiției din perspectiva exigențelor dreptului și dezideratele politicului.

3. Digitalizarea justiției – între exigențele dreptului și dezideratele politicului sau despre justiția telematică și justiția informatică

3.1. Unele clarificări terminologice

Existența, deja, a unor preocupări doctrinare în ceea ce privește problematica modernizării actului de justiție și a utilizării noilor tehnologii în procesul judiciar ne înlesnește clarificarea unor termeni și expresii care au apărut în diversele studii și intervenții ale specialiștilor în drept în mediul online, poziționându-se în favoarea inovării într-un domeniu atât de conservator precum cel al justiției, prin introducerea tehnologiilor informației și ale comunicării. Inovația și recurgerea la aceste noi tehnologii sunt necesare și firești, fiind strâns legate de evoluția mediului social, tehnologizarea accentuată a tuturor sectoarelor sociale și dezvoltarea fulminantă a Inteligenței Artificiale. Introducerea noului, deși este evident și instinctual întâmpinată cu reticență, nu poate fi nici oprită, nici limitată temporar (acceptându-se utilizarea acestor tehnologii doar în perioade excepționale), deoarece, mai devreme sau mai târziu, vom realiza inevitabil avantajele sale incontestabile. Problematika AI, a tehnologiilor informației și comunicării și a beneficiilor acestora pentru sistemul de justiție nu ar putea fi abordată de o manieră completă fără a aduce *ab initio* în discuție, concepte noi, precum justiția telematică [7], justiția informatică, E-justice, din ce în ce mai vehiculate și mai aplicate la nivelul fiecărui stat modern. Aceste noi concepte au ca liant o filosofie modernă a justiției, care pune în centrul preocupărilor sale cetățeanul și calitatea actului de justiție [8]. Întrucât am constatat că în mediul online sunt folosiți diverși termeni și diverse expresii uneori ca sinonime – justiție telematică, justiție informatică, justiție electronică, justiție digitalizată – suntem de părere că o clarificare a sensului acestora este esențială pentru a evita confuziile și a stabili categorii clare de analiză.

3.2. Justiția telematică

Telematica este acea disciplină științifică și tehnologică care analizează și implementează serviciile și aplicațiile care folosesc atât sistemele informatice, cât și sistemele de telecomunicație, ca rezultat al uniunii ambelor discipline [8]. Termenul “telematică” este un termen compus și provine din fuziunea termenilor “telecomunicații” („tele” – prefix provenit din lb. greacă însemnând “departe”, sau “la distanță”) și “informatică” (disciplină care se referă la practica procesării informațiilor). Termenul “telematică” a fost utilizat pentru prima dată de Simon Nora și Alain Minc în 1978 în lucrarea “*The Computerization of the Society*” [9]. Este considerată aplicație telematică orice tip de comunicare prin intermediul internetului sau prin intermediul sistemului de poziționare globală (ex.: trimiterea unui e-mail într-o altă țară), care asigură transmiterea informațiilor pe distanțe

lungi. Acest termen este utilizat pentru o varietate largă de scopuri comerciale și non-comerciale și, foarte recent în domeniul judiciar.

Puterea judecătorească este cel de-al treilea pilon al statului de drept, fiind subsumată unor principii precum echitatea, imparțialitatea și independența. Natura și importanța sistemului judiciar reclamă o atenție deosebită din partea actorilor publici și privați în momentul în care se pune problema realizării unor modificări structurale și procedurale, precum cele determinate de introducerea noilor tehnologii în justiție și sistemul judiciar. Confruntat cu numeroase probleme – creșterea costurilor actului de justiție, durata crescută a procesului, gestionarea dificilă a unui număr în continuă creștere de cazuri – sistemul judiciar are posibilitatea de a alege între următoarele trei strategii principale:

- a) Să sporească personalul administrativ și numărul judecătorilor. Procedând astfel, cresc costurile actului de justiție prin creșterea costurilor salariale cu personalul aferent, asigurarea infrastructurii necesare (birouri, calculatoare etc.)
- b) Să schimbe normele și procedurile referitoare la realizarea actului de justiție. Asemenea strategie presupune timp și, de asemenea costuri suplimentare, de vreme ce adoptarea de noi prevederi legale în domeniu ori modificarea celor existente reclamă parcurgerea unor etape prealabile care vor culmina cu adoptarea și publicarea în Monitorul Oficial al României al respectivelor acte normative, procesul legislativ fiind greoi, “cronofag” și nu lipsit de erori [10].
- c) Să realizeze investiții în tehnologia informației și comunicării (TIC).

Utilizarea TIC este considerată unul dintre elementele cheie care ar putea îmbunătăți semnificativ administrarea justiției. Dezvoltarea rapidă a tehnologiei deschide noi oportunități care erau de neconceput acum câțiva ani. În întreaga lume, au fost introduse mai multe reforme statutare care permit utilizarea și schimbul de date și documente electronice în sistemele judiciare naționale, dar și între acestea și instanțele supranaționale. Disponibilitatea serviciilor web, posibilitatea de a consulta legislația și jurisprudența on-line, utilizarea de arhivare electronică, schimbul electronic de documente juridice, sunt doar câteva exemple care stimulează sistemul judiciar să-și regândească și să își modifice fundamental organizarea și activitatea. TIC poate fi utilizat pentru a spori eficiența, accesul, actualitatea, transparența și responsabilitatea, ajutând sistemul judiciar să furnizeze servicii de calitate la un cost redus. “*Utilizarea internetului poate oferi șansa de a deschide sistemul judiciar publicului, oferind atât informații generale, cât și specifice cu privire la activitățile sale, crescând astfel și legitimitatea*” [11].

Justiția telematică este un construct contemporan care se fundamentează pe o arhitectură tehnologică ce permite executarea de la distanță (online) a unor operațiuni precum arhivarea documentelor, transmiterea de comunicări și notificări, consultarea stării procedurilor folosind registrul online, consultarea dosarelor și a jurisprudenței și chiar realizarea de procese și proceduri judiciare la distanță prin intermediul mijloacelor de comunicare online, operațiuni care anterior nu puteau fi realizate decât vizitând fizic sediul autorităților judiciare implicate. *Justiția telematică* nu se confundă cu *justiția electronică*, justiția electronică reprezentând genul proxim, deoarece toate celelalte categorii – justiția telematică, informatică și digitalizată – presupun existența unei componente electronice incluse [8].

Justiția telematică nu se confundă nici cu conceptul de *E-Justice*, creație a Comisiei Europene. Dezvoltarea E-Justice este privită la nivel european ca un element cheie în modernizarea sistemelor judiciare naționale, și un standard în realizarea actului de justiție național și european. E-Justice este de fapt justiția electronică ce include atât acces facil și rapid la informații cu caracter juridic, cât și transmiterea rapidă de documente și proceduri, adică atât justiție telematică cât și informatică, digitalizarea fiind elementul comun. Astfel, de la crearea unui portal judiciar în materie civilă și comercială în anul 2003, Comisia a sprijinit punerea în aplicare a unui atlas de justiție în cazurile penale și civile care să le permită practicienilor să determine autoritățile judiciare adecvate din diferite părți ale UE. Comisia consideră că primul obiectiv al E-Justice este de a spori eficacitatea justiției în întreaga Europă pentru cetățenii săi și că este prioritară dezvoltarea unei semnături electronice (E-signature) și a unei identități electronice (E-identity), care sunt extrem de interesante din punct de vedere al provocărilor la care este supus sistemul judiciar. Prin urmare, justiția telematică este modalitatea concretă prin care se realizează standardul E-Justice. E-Justice este un concept european, în vreme ce justiția telematică reprezintă o nouă modalitate de organizare și realizare a actului de justiție la nivel mondial.

3.3. Justiția informatică

Justiția informatică utilizează Inteligența Artificială (AI) ca factor decizional în actul de justiție și presupune utilizarea de algoritmi AI în diferite etape ale procesului judiciar. Una din aplicațiile justiției informatice o reprezintă utilizarea instrumentelor informatice de evaluare a riscului penal (ex. COMPAS – *Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions*, IORNS – *Inventory of Offender Risk, Needs, and Strengths*, OST – *Offender Screening Tool*, STRONG – *Static Risk and Offender Needs Guide etc.*) de recidivă sau comportament violent pentru a oferi suport logistic judecătorului care trebuie să decidă luarea unor măsuri preventive, individualizarea pedepsei, individualizarea executării pedepsei ori liberarea condiționată în cazul persoanelor inculpate/condamnate [12]. Aceste instrumente oferă informații esențiale judecătorului prin procesarea unei cantități importante de date statistice și încadrarea inculpatului/condamnatului în anumite tipologii comportamentale. Deși prezintă și neajunsuri, fiind criticate că perpetuează tipare discriminatorii (ex. persoanele de culoare au statistic un risc mai mare de recidivă decât caucazienii) aceste instrumente electronice de evaluare a riscului penal sunt utilizate la scară largă în Statele Unite, Canada, Marea Britanie, Franța și în alte state, întrucât cresc gradul de obiectivitate al actului decizional.

Totodată, justiția informatică mai presupune și utilizarea algoritmilor de inteligență artificială, ca judecători electronici sau, așa cum au fost numiți în mass-media – “judecători roboți”, este adevărat, doar la nivel experimental în acest moment și doar pentru cauze civile de mică importanță.

3.4. Justiția digitalizată

Justiția telematică nu se confundă nici cu *justiția digitalizată*, deoarece justiția digitalizată este o componentă a justiției telematice, dar și a celei informatice. Justiția digitalizată presupune utilizarea algoritmilor de inteligență artificială în realizarea operațiunilor de organizare, management și realizare a actului de justiție, prin transformarea informațiilor analoge în informații codate numeric. Justiția digitalizată include atât comunicarea dintre actorii implicați în actul de justiție prin email/internet, cât și stocarea datelor rezultate și

procesarea acestora în vederea obținerii de indici relevanți ce vor fi utilizați apoi în cadrul justiției informatice (ex. stocare decizii judecătorești și ordonare în funcție de diferite categorii – instanța, competență teritorială, competență materială, soluție pronunțată etc.). Deși la prima vedere nu există nicio diferență între termenii *informatic* și *digital/digitalizat*, asocierea lor cu anumite categorii poate să determine schimbarea sensului acestora. Potrivit dexonline, a digitaliza înseamnă a transforma semnalele analogice în semnale digitale. Prin urmare, există o diferență între justiția informatică și justiția digitalizată, informatic înseamnând informație transpusă matematic și, în limbaj uzual este sinonim cu *IT* (tehnologia informației – *Information technology*) [8].

O justiție IT sau o justiție informatică presupune utilizarea tehnologiei informației pentru realizarea scopurilor sale. Justiția digitală este bazată pe software și orientată către client. Transformarea digitală a justiției este o transformare strategică în care preferințele și comportamentul justițiabililor determină deciziile tehnologice ale factorilor decidenți în ceea ce privește organizarea justiției. Transformarea IT (informatică) a justiției ar presupune “o revizuire completă a sistemelor informatice (IT) ale organizației. Transformarea IT poate implica modificări în arhitectura rețelei, hardware, software și modul în care datele sunt stocate și accesate”. Pot fi identificate așadar diferențe între transformarea IT (informatică) și transformarea digitală a justiției:

- transformarea IT se concentrează pe prioritățile IT, în timp ce transformarea digitală se concentrează pe prioritățile justițiabililor și ale agenților implicați în realizarea actului de justiție.
- transformarea IT are un rezultat final clar, bine definit (ex. introducerea unui software pentru sistematizarea soluțiilor judecătorești). Transformarea digitală este un proces continuu de abordare mai bună a schimbărilor în timp și, prin urmare, nu are un rezultat final [13]. Cu alte cuvinte transformarea digitală sau digitalizarea presupune adoptarea continuă a unor noi tehnologii digitale, tot mai avansate, pentru îmbunătățirea procedurilor. Justiția digitalizată presupune modernizarea sau adoptarea de noi sisteme tehnologice, platforme și soluții software pentru a răspunde nevoilor agenților implicați în realizarea actului de justiție și ale justițiabililor, generând beneficii tangențiale pentru sistem, incluzând mai multe corecții, rezolvări mai rapide, timpi de răspuns mai reduși, experiență îmbunătățită a utilizatorului etc. [14].

4. Responsabilitatea digitală, mit și adevăr

4.1. Chestiuni precizatoare

Pentru ca noile tehnologii să fie primite în mod favorabil de către cei asupra cărora au zilnic impact (utilizatori ai serviciilor publice, consumatori, pacienți, justițiabili etc.), a devenit necesar să se dezvolte un drept general al algoritmilor, astfel încât funcția lor să fie exercitată în conformitate cu legea. Cu alte cuvinte, pentru a construi o normă solidă și previzibilă a IA, care să asigure un control imperativ al societății asupra algoritmilor, trebuie să repunem dreptul în centrul procesului normativ. Avem drepturi fundamentale aflate pe frontispiciul ierarhiei normelor multor state și al textelor internaționale (cel al demnității umane, al egalității și nediscriminării, dreptul la viață privată, dreptul la protecția datelor cu caracter personal, dreptul la un proces echitabil și prezumția de nevinovăție etc.), care nu sunt negociabile și nici opționale, spre deosebire de obiectivele sau idealurile etice.

Prin urmare, este timpul să dăm prioritate dreptului, iar conținutul normelor legale trebuie gândit în sensul unei IA responsabile și inclusive. Din moment ce este necesar să se reglementeze IA prin lege, se impune o abordare interdisciplinară, implicând juriști, matematicieni și informaticieni, pentru a face posibilă integrarea în lege a particularităților IA. Metodele extrem de complexe ale IA generează riscuri sociale, obligându-l pe jurist să înțeleagă tehnica atunci când elaborează norma și apoi, când o aplică [15], iar acceptarea socială a utilizării algoritmilor este strâns legată de atribuirea și distribuirea responsabilităților în caz de daune. În prezența sistemelor de auto-învățare ale IA, una dintre principalele dificultăți este definirea unui cadru responsabil raportat la riscurile sociale previzibile. Inteligența artificială este punctul culminant al unui lanț complex de activități, necesitând intervenția mai multor categorii de producători și operatori; aceasta înseamnă că sarcinile trebuie să fie distribuite și urmărite în mod clar: proiectantul trebuie să cunoască constrângerile sale juridice și etice, să transcrie instrucțiunile aferente în codul algoritmic. Prin urmare, este necesar să avem regimuri juridice adecvate pentru verigile unui întreg lanț de responsabilitate:

- răspunderea proiectantului pentru daunele cauzate de programarea inițială incorectă;
- răspunderea pentru vigilența insuficientă în timpul funcționării instrumentului algoritmic;
- răspunderea utilizatorului pentru daune cauzate prin manipularea instrumentului algoritmic;
- răspunderea pentru daunele cauzate de autonomia funcțională cu care algoritmul a fost înzestrat din fabricație, pe care a dezvoltat-o în timpul învățării și pe tot parcursul funcționării sale etc.

Revine legii să atenueze dificultățile de urmărire a lanțului cauzalității și să faciliteze desemnarea debitorului obligației de reparare a prejudiciului, pentru a evita o diluare a responsabilităților. Până de curând, regulile clasice ale răspunderii civile au fost capabile să răspundă nevoilor societății în evoluție. Răspunderea juridică digitală – combinată cu revoluția în matematică și în tehnologii, care afectează direct transportul, educația, sănătatea, justiția – este deja implementată prin recurgerea la regulile clasice ale răspunderii civile (delictuală, extracontractuală, contractuală), administrative, penale, disciplinare. Cu toate acestea, răsturnările generate de tehnologia digitală în activitățile umane (robotică, telemedicină, justiție predictivă, educație, avioane autonome, drone, nanotehnologii etc.), sunt de așa natură încât legea clasică a răspunderii poate cădea în desuetudine. În domeniile confidențialității, protecției proprietății intelectuale (software, aplicații), pierderii sau distrugerii datelor, eșecurilor computerului care paralyzează companiile mari, criminalității informatice, se nasc probleme complexe în ceea ce privește răspunderea civilă, penală și administrativă, pe fondul creșterii fără precedent a pagubelor digitale de tot felul.

Potrivit distincției clasice, răspunderea poate fi contractuală sau delictuală, după cum sistemul de IA este sau nu proiectat/utilizat în cadrul unui contract. Regimurile răspunderii delictuale par să se potrivească sistemelor de IA, considerând că IA este un “lucru” necorporal. Se apreciază că, în special, răspunderea pentru produsele defecte poate fi utilizată ca bază, cu unele adaptări ale conceptelor de “produs” sau “defect”. Cu toate

acestea, imprevizibilitatea și autonomia unor sisteme nu se potrivesc bine cu regimurile de răspundere pentru “fapta” lucrurilor, iar interacțiunea om-mașină determină adaptări permanente ale sistemelor. “Lucrul” în cauză este mai activ și mai autonom decât în ipotezele acoperite în mod tradițional de aceste regimuri de răspundere [16]. De aici, s-a pus în discuție relevanța unei analogii cu răspunderea indirectă pentru fapta altora (pentru copii și animale); dar o astfel de analogie este dificil de reținut, în absența naturii vii a sistemelor [17]. Desigur, răspunderea pentru prejudiciul cauzat de lucruri, mai ales în cazul produselor defecte, poate fi invocată în continuare, pentru o perioadă de tranziție. Rămâne de văzut dacă aceste reguli vor asigura, pe termen lung, un echilibru juridic satisfăcător, atunci când victima-reclamant va întâmpina dificultăți majore în accesarea diferitelor tehnici digitale pentru a demonstra cauzalitatea acestora cu daunele suferite. La fel, în timpul desfășurării justiției digitale (justiția predictivă care anticipează și prezintă avocaților probabilitatea deciziilor judiciare, software-uri care ajută magistrații să decidă cu privire la eliberarea condiționată a condamnaților etc.), ar putea fi avute în vedere noi tipuri de responsabilități, asociate cu daune specifice tehnologiei digitale și cu noi tipuri de probe, atât în ceea ce privește funcționarii din instanță care folosesc aceste noi tehnici, cât și în ceea ce privește apariția unor noi “actori” (*start-up-uri*, specialiști IT, roboții care înlocuiesc parțial avocații și magistrații). De exemplu, în materia probelor, trasabilitatea digitală a tuturor acțiunilor întreprinse de părțile unui contract, influențează repartizarea responsabilităților în cazul unor activități interdependente care au condus la acțiunea vătămătoare etc. [15]. Și toate acestea în condițiile responsabilității ale cărei conotații *ex ante* și *ex post* încercăm să le decelăm mai departe.

4.2. Responsabilitatea ex ante

Pentru a genera încredere socială în IA, responsabilitatea trebuie să existe *ex ante* („condiții de admisibilitate”) și *ex post* (după apariția daunelor generate de IA) și în scopul garantării unui cadru responsabil și incluziv pentru IA, trebuie luată în considerare responsabilitatea *ex ante*, adică aplicarea regulilor începând cu *proiectarea sistemelor*, cu scopul de a minimiza sau chiar evita apariția daunelor. La nivel european, mai ales, s-au conturat două abordări privind responsabilitatea: o primă abordare se concentrează pe explicabilitatea și transparența deciziilor luate, prin acordarea unui *drept la explicație*, în timp ce o a doua evaluează impactul socio-economic al sistemului pentru a verifica loialitatea, explicabilitatea, audibilitatea, responsabilitatea și acuratețea. Cert este că multe voci sunt ridicate în doctrina internațională pentru a cere mai multă transparență, explicabilitate și loialitate (nediscriminare) a sistemelor de IA [18].

Din această perspectivă, Uniunea Europeană acordă persoanelor fizice dreptul de a nu face obiectul unei decizii bazate exclusiv pe prelucrarea automată, inclusiv crearea de profiluri, care produce efecte juridice care privesc persoana vizată sau o afectează în mod similar într-o măsură semnificativă. Sunt prevăzute excepții [art. 22 alin. (2)], însoțite de garanții, legate de dreptul de a obține intervenția umană, de a-și exprima punctul de vedere, de a contesta decizia (art. 22 alin.3) și de a primi explicații individuale. Operatorul de date trebuie să asigure, de asemenea, controlul asupra procesării algoritmice și evoluțiilor sale, pentru *a putea explica, în detaliu și într-o formă inteligibilă* persoanei vizate, modul în care a fost efectuată prelucrarea datelor în ceea ce o privește [19]. Prin urmare, nu este posibil să se utilizeze algoritmi capabili să revizuiască singuri regulile pe care le aplică, fără

verificarea și validarea din partea unui controlor uman. În Franța, nici o decizie cu efecte juridice nu poate avea aplicabilitate fără participarea ființei umane în procesul său; însă, în anumite domenii, sunt acceptate decizii complet automatizate emise de o administrație publică (de exemplu, pentru calcularea impozitelor). După cum putem vedea, legiuitorii europeni se concentrează pe dreptul la transparență și pe explicarea deciziilor algoritmice. Cu toate acestea, astfel de drepturi iau în considerare doar o parte a riscurilor sociale și *nu protejează suficient împotriva discriminării sistemice*, în special pentru că explicația este ulterioară deciziei și, prin urmare, intervine *ex post* [20].

4.3. Responsabilitatea ex post – acceptabilă, justificată și “umanizată”

A doua abordare a responsabilității *ex ante* promovează un studiu de impact algoritmic care constă în *evaluarea, înainte de producerea oricărui sistem automatizat de luare a deciziilor*, a posibilului impact social al acestuia și în determinarea nivelurilor de exigență pentru a minimiza riscurile, pentru a se asigura că nu există părtiniri neprevăzute în date și alți factori care ar putea influența în mod nedrept rezultatele. Evaluarea ar trebui revizuită în mod regulat, iar după luarea deciziei, administrația ar trebui să ofere o explicație semnificativă celor afectați cu privire la modul în care a fost luată decizia și de ce a fost luată. Cetățenii canadieni trebuie să aibă toate posibilitățile de a contesta procesul de luare a deciziilor. Administrația trebuie să publice codul sursă, sub rezerva datelor clasificate, precum și informații despre eficacitatea sistemelor în atingerea obiectivelor.

În acest sens, cercetătorii au identificat mai multe cauze care vor îngreuna stabilirea unui sistem de răspundere adecvat tulburărilor generate de activitatea digitală contemporană. Fără îndoială că trebuie luată în considerare influența crescândă a GAFAMI (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft, IBM) și BATX (Baidu, Alibaba, Tencent, Xiaomi), jucătorii aflați la originea acestei revoluții. Această influență este susceptibilă să pună sub semnul întrebării suveranitatea statului, termenii reglementării normative și activității judiciare, tinzând la crearea unei suveranități digitale. Marile companii digitale tind să-și creeze propriile reglementări – coduri de conduită și coduri etice; astfel, s-a născut temerea stabilirii unei *justiții paralele*, mai ales că GAFAMI dispune de nenumărate mijloace tehnice capabile să programeze noi tipuri de soluționare a litigiilor [21]. Evoluția responsabilității digitale tinde să răspundă nevoilor imediate și eminentemente tehnice, în detrimentul unei abordări umane. Însă, schimbările tehnologice nu trebuie să dăuneze persoanei, deoarece tehnicitatea, oricât de obiectivă și precisă ar fi, poate deveni inumană. Cu alte cuvinte, riscul major care apare în timpul implementării contemporane a responsabilității digitale este dezumanizarea sa.

Regulile clasice de responsabilitate, aplicabile încă, vor fi înlocuite treptat de o responsabilitate digitală specială, care se va dezvolta progresiv. Prin urmare, suntem provocați să realizăm o construcție originală a responsabilității digitale în secolul XXI, care să fie acceptabilă, justificată și “umanizată”. Pentru a avea legitimitate, orice utilizare a inteligenței artificiale și a tehnicilor asociate acesteia trebuie să fie însoțită de o garanție umană, combinat cu o responsabilitate socială mai largă. Sub acest aspect, în *Declarația de la Montreal pentru o dezvoltare responsabilă a IA* se afirma, deja din 2018, că, în cazul în care “un prejudiciu a fost cauzat de un SIA [sistem de inteligență artificială] și SIA s-a dovedit a fi fiabil și supus utilizării normale, nu este rezonabil să acuzăm persoanele

implicate în dezvoltarea sau utilizarea acesteia” [22]. Compensația pentru daunele cauzate de un risc algoritmic ar intra sub conceptul unei “solidarității naționale”, ancorată pe fundamente societale și colective, mai degrabă decât să implice o răspundere individualistă nejustificată a omului. Așadar, pare necesar să reacționăm cu o responsabilitate socială mai largă, lăsând spațiu pentru reflecție etică, la diferite niveluri. Pentru aceasta, este important ca toate părțile interesate să poată dezbate și să se poată pronunța asupra utilizării IA: cetățeni, actori economici (*start-up-uri*, giganți digitali), universitari, instituții publice (judiciare, fiscale, sociale), încurajând reflecția colectivă asupra scopurilor tehnologiei digitale și asupra responsabilităților digitale conexe. Există diverse proceduri: fie un grup de experți elaborează un proiect pe care îl trimit părților interesate, fie părțile interesate sunt consultate în amonte, participând la dezbateri, răspunzând la chestionare, pentru ca ulterior răspunsurile să fie prelucrate de experți. Apoi, organizații abilitate de autoritățile publice și formate din reprezentanți ai tuturor părților interesate derulează o procedură de *certificare*, cu scopul de a atesta că inteligența artificială este “demnă de încredere”. Noile mecanisme de responsabilitate legală și ipoteza IA responsabilă vor trebui gândite și realizate la scară internațională, mondială, nu mai la nivel european, dată fiind internaționalizarea jucătorilor digitali, a *cloud-urilor*, a platformelor gestionate în principal de giganții digitali precum GAFAMI și BATX [15].

5. În loc de concluzii, despre avantajele și dezavantajele digitalizării sistemului judiciar românesc

În prezent, ne aflăm într-o primăvară a inteligenței artificiale și numai timpul ne va arăta dacă aceasta va duce la realizarea unei inteligențe generalizate. Cu toate acestea, ceea ce este în general acceptat și de necontestat este faptul că digitalizarea sistemului judiciar românesc reprezintă cel mai important progres în cercetarea din domeniul inteligenței artificiale în patria noastră. Această tehnologie va spori eficiența, inteligența și capacitatea de reacție a fiecărei aplicații, iar mișcările mediului de *business* din jurul *startup*-urilor din domeniul *IT/AI* par a fi vârful de lance al tuturor acestor inițiative [5]. Prin urmare putem spune că am pășit într-o nouă eră fiind îndreptățiți să credem că schimbările tehnologice vor produce mutații importante și în justiția din România. Având în vedere punctul de cotitură în care ne aflăm, respectiv momentul în care justiția tradițională este înlocuită ușor, ușor de justiția digitală, am considerat oportună prezentarea avantajelor și dezavantajelor digitalizării sistemului judiciar românesc, urmând ca analiza acesora să fie făcută într-un viitor studiu de sine stătător. Așadar, într-o scurtă enumerare enunțiativă și nu exhaustivă avantajele E-Justice sunt:

1. *Promovarea sinergiilor naționale și europene.*
2. *Accesul persoanelor fizice și juridice la justiție în Europa*, manifestând interes deosebit față de:
 - Accesul la informație: necunoașterea legislației altor state membre este unul dintre factorii majori care împiedică oamenii să își afirme drepturile într-un alt stat din cadrul UE, prin furnizarea de informații cetățenilor europeni în propria lor limbă privind sistemele și procedurile judiciare din întreaga Uniune Europeană.
 - Identificarea instanței competente. Acest lucru reduce întârzierile și minimalizează riscul de respingere a cauzelor pentru necompetență

materială și teritorială, în special în cazul spețelor cu componentă transfrontalieră.

- Accesul la instanță cu ajutorul site-ului web care oferă răspunsuri la numeroasele și variatele probleme cu care se poate confrunta o persoană implicată într-o procedură judiciară: în ce stat membru trebuie sesizată problema, modul de sesizare a instanței, legea aplicabilă, costurile procedurii (taxe), punerea în executare a hotărârii instanței etc.
 - Proceduri specifice de dreptul familiei: armonizarea legislațiilor naționale și a procedurilor legale facilitează cetățenii europeni să își exercite drepturile, chiar dacă au locuit în diferite țări din UE, precum și proceduri privind creanțe financiare, în cazurile în care există o dimensiune transfrontalieră pentru cererile de plată.
3. *Cooperarea judiciară mai eficientă*, prin crearea de instrumente electronice care ar trebui să însoțească punerea în aplicare a instrumentelor de cooperare judiciară în cadrul Uniunii Europene.
 4. *Facilitarea utilizării videoconferinței*. Deși multe acte adoptate la nivel european permit utilizarea videoconferinței în procedurile judecătorești, tehnologia nu a fost complet exploatată, din motive culturale, lingvistice sau tehnice, în ciuda avantajelor evidente pe care utilizarea acestui mijloc le are raportat la costuri, deplasări și flexibilitate.
 5. *Continuarea interconectării cazierului*. Odată cu mobilitatea sporită a persoanelor și a afacerilor peste granițele naționale, este necesar să se faciliteze accesul furnizorilor, creditorilor, partenerilor corporativi și consumatorilor la informații fiabile pentru a spori transparența și securitatea juridică în toate țările UE.
 6. *Punerea în executare a hotărârilor judecătorești*. În funcție de reglementările naționale existente, există mai multe instrumente care pot fi utilizate pentru a se pune în executare hotărâri judecătorești. De exemplu, titlul executoriu european este o procedură care poate fi folosită pentru cererile necontestate pentru a facilita recunoașterea transfrontalieră și executarea hotărârilor judecătorești.
 7. *Asistență pentru traducere*. Dezvoltarea unei adevărate zone judiciare europene este o provocare majoră. Procesele juridice se desfășoară aproape exclusiv în limba națională, iar utilizarea unei limbi străine este permisă doar cu titlu de excepție [23]. În ciuda entuziasmului pe care nu încercăm să îl disimulăm, o abordare obiectivă a unui subiect de cercetare impune și prezentarea aspectelor negative, mai mult sau mai puțin pregnante ale acestuia. Astfel, în ciuda avantajelor evidente, îmbrățișarea de către sistemul judiciar a conceptelor de justiție telematică și digitalizată, îl expune pe acestea unui set de factori de risc asociați cu dezvoltarea și implementarea unor mijloace și instrumente ce funcționează în baza tehnologiei informației [24], cum ar fi:
 - Deficiențe în faza de proiectare inițială și controlul continuu al dezvoltării AI. Dacă arhitectura digitală inițială a sistemului este planificată defectuos din cauza percepției sau interpretării greșite ale cerințelor, întregul proiect poate fi în pericol. Analiza acestui factor de risc relevă faptul că o importanță foarte mare o poate avea și tipul echipei de

proiectare/dezvoltare: intern sau externalizat. Apoi, este foarte important și modelul de întreținere/mentenanță a sistemului informatic utilizat.

- Pregătirea corespunzătoare/instructajul utilizatorilor, viziunea informatică generală, abilitățile tehnice ale utilizatorilor sunt de asemenea, factori de risc privind digitalizarea eficientă a sistemului judiciar. Soluția pentru minimalizarea acestor factori de risc o reprezintă trainingurile realizate de echipa de proiectare cu utilizatorii: judecători, procurori și personalul administrativ și utilizarea unui limbaj informatic simplificat. Totodată, pentru a răspunde nevoilor și așteptărilor utilizatorilor, în echipa de proiectare/dezvoltare a sistemului informatic este inclus un așa-numit “traducător” pentru întrebări juridice complexe (pentru echipele IT) și un “traducător” pentru întrebările legate de sistemul informatic (pentru utilizatorii juriști).
- Introducerea sistemelor informatice sau, mai bine zis, digitalizarea unei structuri sau a unui sistem (judiciar), va determina schimbarea sistemului/structurii înseși. Oamenii din sistemul judiciar trebuie să fie conștienți de aceste schimbări și mai ales de inevitabilitatea lor. Pentru a evita șocurile legate de utilizarea noilor sisteme informatice, potențialii utilizatori ar trebui să participe constant la sesiuni de formare/instruire. Având în vedere că AI evoluează, iar utilizatorii tind să uite unele dintre abilitățile învățate anterior, pregătirea/instruirea ar trebui să fie desfășurată continuu, cu regularitate (ex. cu frecvență trimestrială, anuală etc.), sau atunci când este nevoie (ex. când se schimbă interfața sau se introduce un software nou).

Toate aceste aspecte negative pot părea înfricoșătoare și pot genera nemulțumire printre utilizatori, în special pentru utilizatorii ale căror competențe și deprinderi tehnice s-au format într-un trecut mai îndepărtat. Întotdeauna utilizatorii tineri au fost cei mai entuziaști susținători ai schimbării de orice fel, ca regulă. Pregătirea continuă, participarea la programe de training necesită timp, și uneori resurse financiare, însă, o strategie de digitalizare a sistemului de justiție, gândită eficient pe termen mediu și lung, ar putea oferi soluții pentru înlăturarea acestor neajunsuri. S-ar putea gândi, spre exemplu, o specializare a judecătorilor sau a personalului administrativ, s-ar putea introduce cursuri de formare IT la institutele de pregătire profesională specifice ale acestora sau s-ar putea oferi recompense financiare sau non-financiare persoanelor din sistem care doresc să modernizeze actul de justiție. Sunt numai câteva sugestii pe care, la o scurtă reflecție, le-am găsit oportune a fi făcute. Evident că un grup de specialiști ar putea identifica mult mai multe, este nevoie doar de voință. Așa cum arăta un distins coleg, *“indiferent dacă acceptăm sau nu, inovațiile progresului vor atinge, cuprinde și chiar întrece inclusiv înfăptuirea actului de justiție, ceea ce avem de făcut fiind doar să ne integrăm mai repede sau mai lent”* [25]. Prin urmare, aceste sisteme inteligente denumite IA care s-au dezvoltat și se vor dezvolta în viitor cu o rapiditate surprinzătoare, în toate domeniile de activitate, au deja și vor avea un impact foarte mare asupra vieții sociale.

Dezvoltarea ei poate fi de ajutor omenirii pentru a face ca societatea să funcționeze la nivel administrativ mai bine, să diagnosticheze și să vindece boli, să crească speranța de viață,

să ajute persoanele cu dizabilități, să înțeleagă mai bine și mai repede totul, ba chiar să facă noi descoperiri pe care să le poată aplica mai repede ducând astfel omenirea pe un alt nivel de conștiință. De asemenea, considerăm că nu trebuie ignorate avertismentele specialiștilor în ce privește forța pe care o poate avea IA și care sunt pericolele la care umanitatea se poate expune. Pentru a fi permanent atenți este necesar ca educația inițială și continuă, cercetarea să fie considerate o prioritate pentru a putea ține pasul cu noua tehnologie care, să nu uităm, poate învâța singură cu o viteză mult superioară ființei umane. Așadar, îmbinarea vieții profesionale cu viața personală este importantă pentru dezvoltarea armonioasă a individului și implicit a societății în contextul dezvoltării foarte rapide a noilor tehnologii. Respectarea vieții private, protecția ei, crează un echilibru în societate, așa că, trebuie acordată o permanentă atenție domeniului legislativ și îmbunătățirea lui continuu în paralel cu dezvoltarea foarte rapidă a tehnologiei [23]. Deși nu putem vorbi despre o modernizare generală, considerăm că această reforma digitală se va extinde, în termen scurt sau mediu, în toate instanțele din România. În fine, pentru a nu ne plasa împotriva curentului tehnologic, care indubitabil va acapara lumea juridică, trebuie să schimbăm viziunea rigidă care este larg răspândită și să îmbrățișăm inteligența artificială și toate beneficiile cu care vine la pachet. Deși schimbarea poate fi privită drept o mare provocare, considerăm că viitorul sistemului juridic se va reflecta într-o sinergie perfectă între inteligența artificială și inteligența umană, iar dănuirea în timp și succesul fiecăruia vor fi în legătură directă cu modul în care vom reuși să ne adaptăm acestor schimbări.

Referințe

- [1] R. F. Kennedy Jr and F. B. Anthony Fauci, “Big Pharma și războiul global împotriva democrației și sănătății publice,” București, Editura prestige, 2022.
- [2] [Online]. Available: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Sustenabilitate>.
- [3] [Online]. Available: <https://dexonline.ro/definitie/sustenabilitate>.
- [4] T. Parolea-Moga, “Scurte considerații privind impactul digitalizării asupra sistemului judiciar românesc și nevoia de adaptare a profesiei de avocat la noile tehnologii, preluat de pe site-ul :”.
- [5] C. Vrabie, “Deep Learning. Viitorul inteligenței artificiale și impactul acesteia asupra dezvoltării tehnologiei,” *Accelerating innovation Proceedings of the 10th Smart Cities International Conference*, vol. 10, pp. 9-32, 2022.
- [6] S. Fitzek, “Trăim viitorul. A început epoca Inteligenței Artificiale,” *Psihologia socială*, vol. 50, no. 2, 2022.
- [7] S. D. Lorusso, “Law Report: The Telemat penal,” *Revista de drept penal al afacerilor*, no. 3, pp. 130-157, 2019.
- [8] L. M. Stănilă, “Justiție telematică vs. Justiție informatică. Amintiri despre viitor”.
- [9] N. Simon and A. Minc, “The Computerization of the Society,” The MIT Press, 1981.
- [10] “[12] Prin numeroasele decizii de neconstituționalitate pronunțate de Curtea Constituțională a României au fost practic “măcerărite noile noastre coduri, atât cele materiale – civil și penal-, cât și cele procedurale.”.
- [11] M. Velicogna, „ Justice Systems and ICT. What can be learned from Europe?,” *Utrecht Law Review*, vol. 3, no. 1, pp. 129-147, 2007.
- [12] “Pentru o amplă prezentare a instrumentelor AI de evaluare a riscului penal, a se vedea Laura Stănilă, Inteligența artificială și sistemul de justiție penală – Instrumentele de evaluare a riscului penal, în Revista de drept penal al afacerilor,” no. 3, pp. 130-157, 2019.
- [13] J. Bloomberg, “Digital Transformation vs. IT Transformation: Confuse Them at your Peril,” 2018.

- [14] L. Tepperman, "Digital Modernization vs. Digital Transformation," 2017.
- [15] A. Ciurea, "Era digitală și justiția (III). Etică, Drept și Responsabilitate – un triptic indispensabil în reglementarea IA, preluat de pe site-ul :".
- [16] A. D. Selbst, "Negligence and AI's Human Users," *Boston University Law Review*, 2020.
- [17] [21] Exemplu grație, dezvoltarea domeniului transportului (prin proiectarea digitală, construirea automobilului prin tehnici 3D/4D, controlul vehiculului prin instrumente conectate, GPS) impune identificarea unor reguli de răspundere mai adecvate;.
- [18] S. Wachter, B. Mittelstadt and L. Floridi, "Transparent, Explainable, and Accountable AI for Robotics, Science Robotics," vol. 2, no. 6, 2017.
- [19] "[24] A se vedea GDPR – Regulamentul general privind protecția datelor cu caracter personal 2016/679 / UE, art. 22 alin. (1)]".
- [20] C. Castets-Renard, "Régulation des algorithmes et gouvernance du machine learning : vers une transparence et « explicabilité » des décisions algorithmiques?," *Droit & Affaires*, no. 15, 2018.
- [21] L. Godefroy, "Éthique et droit de l'intelligence artificielle, Recueil Dalloz 2020," p. 231, 2020.
- [22] "Déclaration de Montréal pour un développement responsable de l'intelligence artificielle," 2018.
- [23] R. A. Bănică, "Digitalizarea justiției în contextul pandemiei COVID-19 și implicațiile sale asupra drepturilor constituționale," *Revista de Drept Constituțional*, no. 2, pp. 105-106, 2020.
- [24] J. Rosa, C. Teixeira and J. S. Pinto, "Risk factors in e-justice information systems," *Government Information Quarterly*, vol. 30, no. 3, pp. 241-256, 2013.
- [25] S. I. Stănilă, "Tehnologia informației și comunicațiilor în procesul judiciar," *Universul Juridic*, 2020.